

Kansliapäällikkö kirjoittaa, mutta puhuu

Jaakko Numminen: *Sivistys-Suomen synty. Opetusministeriön kansliapäällikkö muistelee*. Osat 1 ja 2. Edita 2020.

Ministeri Jaakko Numminen (s. 1928) on tehnyt valtionhallinnossa pitkän ja ansiokkaan uran. Opetusministeriössä hän toimi vuosina 1966–94 ja sen kansliapäällikkönä vuosina 1973–94. Kertomus kaartuu kouluajoista eläkevuosiin, lähes vuosisadaksi.

Arvostellessani viitisen vuotta sitten Jaakko Nummisen teoksen *Kirkko keskellä kylää* esitin lopuksi toivomuksen, että hän kirjoittaisi vielä laajemmatkin muistelmansa. Nyt odotus palkitaan runsain mitoin, Numminen on työstänyt muhkean kaksiosaisen teoksen, jossa on yhteensä 955 sivua. Tekstiä täydentävät harmaapohjaiset laatikot, sellaiset kuin ”Isänmaa ja ihmiskunta”. Ikioman henkilölaatikon ovat saaneet muun muassa K. J. Ståhlberg, Urho Kekkonen ja Teuvan Rivakan Oiva Ketonen.

Tekstisivujen rinnalla kirjoissa kulkee kuvallitteitä, joissa on lähes 200 viitseliäästi tekstitettyä valokuvaa, monet harvinaisuuksia. Nimihakemistossa on yli 2 000 nimeä, useimmin mainittuina Kekkonen, Johannes Virolainen, Markku Linna ja Ketonen. Erillisessä kuvallitehakemistossa on 500 nimeä. Linnan mainittuus johtuu siitä, että hän oli Nummisen pitkäaikainen työtoveri ja lopulta hänen seuraajansa kansliapäällikkönä.

Kultainen 60-luku

Kansliapäällikön työnkuvasta Numminen kirjaa ensimmäisenä esittelyt valtioneuvostossa. Nummiselle kertyi koko virkakauden ajan lähes joka viikolle esiteltävää, erityisesti lainsäädäntöasioita ja yliopistojen nimitysasioita.

Numminen kertoo, että 1960-luvun lopulla opetusministeriön korkeakoulutoimiston päällikkönä hänen päähuomiensa kohdistui laajentuvaan ja kiihkeään korkeakoulupolitiikkaan, mutta asemassaan hänellä oli mahdollisuus seurata koulutuspolitiikkaa kokonaisuudessaan. Sitä paitsi aiemmin valtakunnansuunnitteluosastossa työskennellessään hän oli kirjoittanut klassikon *Suomen kulttuurihallinnon kehittäminen* (1964).

Kuvatessaan 1960-luvun sivistyspolitiikkaa Numminen hieinan haikeasti toteaa ajanjakson suomalaisen korkeakoulu- ja tiedepolitiikan kultaiseksi vuosikymmeneksi. Hänen omalla virkakautenaan tuli tietotekniikka opetusministeriöönkin. Kun Linna tuli 1960-luvulla ministeriöön, hänen pöydällään oli aluksi vain kaksi lyijykynää. Ja kun Numminen lähti ministeriöstä eläkkeelle, alkoi mullistava digitalisaatio. Hän kysyykin, olisiko Nokia-buumi ollut mahdollinen ilman 1960-luvun korkeakoulupoliittista käännettä, joka lavensi insinöörikoulutusta.

Osan kansliapäällikön työajasta lohkaisivat asiantuntijakäynnit eduskunnan sivistysvaliokunnassa ja valtiovarainvaliokunnan sivistysjaostossakin. Kansliapäällikkö sai vastaanottaa myös lähetystöjä ja yksittäisiä vieraita. Numminen piirtää ystävällisiä luonnekuvia saadoista kohtaamistaan henkilöistä.

Monin tavoin suuri ponnistus oli pitkään suunniteltu ja vuosina 1972–77 toteutettu peruskoulu. Mutta kuka teki peruskoulun? Numminen kuvaa ytimekkäästi peruskouluidean hidasta kypsymistä.

Kansliapäällikölle kuuluivat myös muun muassa kirkolliset asiat ja urheilupolitiikka. Numminen ei koskaan ehtinyt olympialaisia seuraamaan, mutta oli tuki

usein lentoaseman VIP-tiloissa vastaanottamassa voittoisia joukkueita. Emmekä tienneet sitä, että hän oli opetusministeriön vene-kunnan perämiehenä ministeriöiden välisessä soutukilpailussa, budjettiruuheessa.

Haudattiinko asia komiteaan?

Leikillisesti sanottuna Numminen on komiteakonkari. Puheenjohtajana tai jäsenenä hän oli monen monissa komiteoissa, toimikunnissa, työryhmissä ja hankkeissa. Häntä harmittaa median provosoima komiteoiden pilkkaaminen ("asia haudattiin komiteaan"). Toisaalta huonoa mainetta lisäsi eräskin koulukomitea, jonka mietintöön liittyi peräti kymmenen eriväätä mielipidettä. Ylioppilastutkintoa kehittäneessä työryhmässä taas muuan jäsen puuttui ilmeisesti jokaiseen mietintöluonnoksen lauseeseen.

Pitkien kokousten aikana Numminen kertoo laskeneensa, että hänellä ehti olla esimiehenä 26 opetusministeriä. Numminen korostaa lojaaliuttaan kaikkia ministereitä kohtaan. Hän hieman ihmettelee, että ministerit olivat keskusteluissa kovin pidättyväisiä. Mutta pidättyvyyden katsottiin kuuluvan lojaliteettiin. Hän olettaa, että ehkäpä ministereiden muistelmassa tulee esiin sellaisia uusia tietoja, joista hänkään ei ollut perillä.

Violalaisen vauhdikkaasta viranhoidosta Numminen kertoo, että ministeriössä hallitusneuvos Lauri Kärävä kehitti oman neuvottelutaktiikan: hän seurasi, milloin ministerillä oli asiaa miestenhuoneeseen ja meni perässä. Vessassa Kärävä sai yhteen jos toiseenkin asiaan ministerin hyväksynnän "toimituksen aikana".

Numminen oli lähes 22 vuotta opetusministeriön kansliapäällikkönä. "Top ten" -listassa hän on kuudentena, koska valtioneuvoston kanslian päällikkö Knut Kindt (1886–1967) kiilaa hänen edelleen. Kindt on varmaan yksi tuntemattomimmista korkeista virkamiehistä. Tämä nurmijärveläinen maanmit-

tausinsinööri oli päällikkönä 25 vuotta. Hienoa, että Numminen muistaa tämän Paasikiven päiväkirjoissakin mainitun virkamiehen.

Miljoonan leikkeen mies

Opetusministeriö ei vaikuttanut ja vaikutu vain Suomessa. Luontevaa ja arvostamaansa pohjoismaista kulttuuriyhteistyötä Numminen käsittelee yhdeksässä artikkelissa sekä kulttuuri- ja tiedeyhteyksiä Neuvostoliiton kanssa kahdeksassa artikkelissa. Eurooppalaisista kulttuuriyhteyksistä Numminen kirjoittaa laajasti, Strasbourgin Euroopasta jopa kahdeksan sivua. Hän sanoo tunteneensa itsensä jo 1940-luvun lopulta lähtien Euroopan idean ihailijaksi ja eurooppalaisen kanssakäymisen kannattajaksi.

Numminen käsittelee innostuneesti ulkomaille perustettuja kulttuurikeskuksia. Ulkomaanmatkoilta, joilta Numminen tallensi kaikki puheet, matkaohjelmat, matkaliput, kutsut, käyntikortteja jne., on paljon kerrottavaa. Eivätkä Kreml ja Vatikaanikaan jääneet käymättä. Vaikka kansliapäällikkö matkusti ulkomaillakin, hän teki päätyönsä ministeriössä. Luvun otsikko "Kansliapäällikkö matkoilla" viittaaakin ministeriön Saabilla tehtyihin kotimaan virkamatkoihin, joilla oli suuri merkitys alamaisten ja virkamiesten molemminpuolisessa tiedonvaihdannassa.

Opetusministeriön siirtyessä Kruununhakaan kansliapäällikkö sai käyttöönsä työhuoneensa takana olevan pienehkön kirjasto-huoneen, johon karttui hyvä käsikirjasto. Huoneessa oli myös pieni leposohva, jota Numminen ei harmikseen ajan riennolta ehtinyt koskaan käyttämään. Hänen kertomuksessaan on samaa haikeutta kuin Virolaisen kuvailemassa pääministerin työhuoneen huonekaluja.

Numminen on varsinainen arkistonmuodostaja. Lehtileikkeitä hän oli alkanut keräillä jo vuonna 1942 nuorena lyseolaisena. Kun hän lähti ministeriöstä eläkkeelle, arkistoa oli 70 hyllymetriä. Jälleen on kerrottava kansliapäällikön le-

gendaarinen ohjeistus: "Mitään paperia ei ministeriössä saa hävit- tää, mutta jos jokin paperi kuitenkin havaitaan tarpeettomaksi, on siitä varmuuden vuoksi otettava valokopio säilytettäväksi." Leikearkistosta on vuosikymmenten mitaan ollut hyötyä niin artikkeleiden kirjoittamisessa kuin puheiden sommittelussa.

Numminen käsittelee moninaisia politiikkoja: muun muassa taidepolitiikkaa, kirjallisuuspolitiikkaa, musiikkipolitiikkaa, museo- politiikkaa, viestintäpolitiikkaa ja kansainvälistä kulttuuripolitiikkaa. Näiden otsikoiden alle mahtuvat myös kansainväliset kulttuurisuh- teet aina Euroopan yhdentymistä myöten.

Kirjan kulttuuripolitiikkaosan loppupuoli on riemujuhlaa, kun Numminen pääsee kertomaan J. V. Snellmanin, J. L. Runebergin, Mikael Agricolan, Kalevalan ja itsenäisyyden juhluvuosista muistomerkkihankkeineen. Kuvaus Snellmanin koottujen teosten ilmestytymisestä on jännityskertomus. Vakuuttavasti opetusministeriö oli mukana lähes kaikessa, mitä maan kulttuurielämässä tapahtui. Voisi luulla, että hallinto- historia on kuiva aihe. Mutta Num- misen kirjoittamana – ja tuntuu kuin puhumana – se on äärimmäisen kiinnostavaa.

"Kongressikeskus vai koti?"

Teoksen huikein jakso on kuvaus Numminen äidin vanhan, 1700-lu- vun lopulla rakennetun kotitalon siirtämisestä Lapualta ja uudelleen pystyttämisestä Sipooseen. Talo on pohjalaisen puuarkkitehtuurin taidonnäyte. Puolitoistavoin- kisesta talosta tulikin suorastaan kulttuurikeskus. Miijanmäessä al- koi olla niin paljon tapaamisia ja kokouksia, että Jaakko Nummi- sen puoliso Maija sai aiheen ky- syä: "Onko tämä kongressikeskus vai koti?"

Numminen ei ole koskaan unohtanut juuriaan, niinpä Mii- janmäen myötä Etelä-Suomeen siirtyi näyttävä kappale etelä- pohjalaisuutta. Numminen myös

tunnustaa, että taiteen edustajista hän viihtyi parhaiten arkkitehtien seurassa – syynä heidän monipuolinen koulutuksensa tai yhteiskuntahakuisuutensa.

Arvostelijan suodaan vanhaan huomauttavan parista seikasta. Ilmeisesti aineiston runsaudesta johtuu, että pois on jäänyt maininta suomalais-neuvostoliittolaisesta yhteistyöelokuvasta *Luottamus* (1976), jota opetusministeriö tuki ja jonka valvontalautakunnan puheenjohtajana Numminen oli. Vuosikymmenten jälkeen *Luottamuksen* arvostus on noussut, siitä on tullut jopa yyskulttielokuva. Sen sijaan suomalais-unkarilaisesta elokuvasta *Tullivapaa avioliitto* (1980) kirjassa on oma laatikko.

Numminen valittaa, että hänen nuorisoseurahistoriaansa ei esitelty päivälehdissä. Kyllä siitä oli kokosivun arvostelu *Ilkka*-lehdessä 29.1.2012. Kolmanneksi nimismies Mielonen mainitaan tekstissä, mutta ei hakemistossa. Joudun oletamaan, että kysymyksessä oli Padasjoen nimismies Väinö Mielonen.

Nummisen teos on huipputasoista asiaproosaa. Se on kirjoitettu, editoitu ja taitettu huolellisesti. Teoksessa on hallitun runsaasti yksityiskohtia, joista lukijalle hahmottuu kukoistava kuva sivistyksen Suomesta ja Suomen sivistyksestä. Lisäksi ilmentyvät vuosikymmenet: ensimmäisen osan kannessa muistelija on paraton, jälkimmäisessä osassa parakas.

Jos haluaa luonnehtia Nummisen elämäntyötä jollain ominaisuudennimellä, tuo sana on antaumuksellisuus.

KALEVI KOUKKUNEN

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti ja Suomen Oppihistoriallisen Seuran tutkijajäsen.